

Uus-uus liikkeet

Vuoden viimeisen numeron keskeisenä teemana on liiketutkimus. Artikkelissaan *Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet* Donatella della Porta pohtii, millaisia haasteita yhteiskunnalliset liikkeet tuovat edustuksellisille instituutioille. Tätä varten hän tarkastelee liikkeiden kehitystä ja niiden suhdetta poliittisiin puolueisiin länsimaisissa demokratioissa. Della Porta toteaa, että yhteiskunnalliset liikkeet olivat mahdollisia vasta kansallisvaltioissa ja sen puitteissa syntyneessä modernissa julkisuudessa. Bernard Maninin mallia seuraten hän tutkii liikkeiden roolia edustuksellisen demokratian kolmessa vaiheessa: 1) *parlamentarismissa*, 2) *puolueiden demokratiassa* ja 3) *julkisuuden demokratiassa*.

Viimeisin vaihe eroaa kahdesta edellisestä siten, että 1990-luvun ”uus-uus” liikkeet ovat irtautuneet poliittisista puolueista. Sen sijaan ne ovat vuorovaikutuksessa uudenlaisen markkinoistuneen julkisuuden kanssa, jota ne tarvitsevat legitimoidakseen itsensä ja vaatimuksensa ja levittääkseen sanomaansa. Liikkeet eivät myöskään näytä, ainakaan samassa määrin kuin aikaisemmin, tarvitsevan puolueiden välitystä vaatimustensa ajamisessa päätöksentekoon. Ne luovat itse yhteyksiä päätöksentekijöihin, joihin kuuluvat myös julkishallinnon toimijat. Toisin sanoen, vaatimuksia ei enää esitetä ideoina, jotka puolueet suodattaisivat poliittiseen agendaan, vaan liikkeet pyrkivät vaikuttamaan suoraan päätöksenteon eri vaiheisiin ja myös päätösten toimeenpanoon.

Mielenkiintoista on, että della Porta toteaa julkishallinnon päättäjien olevan yhä sensitiivisempiä tämänkaltaiselle vaikuttamiselle. Tämä puolestaan liittyy edustuksellisen järjestelmän (tai puoluedemokratian) heikkenevään legitimitettiin, jota hallinto pyrkii paikkaamaan ottamalla kansalaisten (so. liikkeiden) edustajia ja vaatimuksia mukaan päätösten valmisteluun ja toimeenpanoon ohi puolueiden kontrollin.

Pertti Lappalaisen artikkeli *Rakenteista fragmentteihin, tiedosta toimintaan – suomalaisen kansalaisaktiivisuuden tyylien ja niiden kontekstin muutoksista* käsittelee yhteiskunnallisten liikkeiden tyylin muutoksia 1960-luvulla ja 1990-luvulla. Esimerkkeinä ovat Sadankomitea ja eläinoikeusliike. Lappalainen selittää liikkeiden toimintatyyllissä tapahtuneita muutoksia eräänlaisella diskursiivisella käännteellä: Jos Sadankomitean toimintatavat sopivat kansallisen eheyttämisen projektin ja suunnitteluyhteiskunnan kehyyksiin, eläinoikeusliikkeen tyyliä selittävät 1990-luvun fragmentoituneen yhteiskunnan anti-ideologisuus, jossa erilaiset ’virallisen totuuden’ kanssa kilpailevat ’vaihtoehtoiset totuudet’ taistelevat paikasta poliittista agenda muotoilevassa mediajulkisuudessa.

Lappalainen painottaa erityisesti kansallisten tai kulttuurispesifien tekijöiden merkitystä liikkeiden syntyalustana ja tyylin määrittäjänä. Samoin kuin aikanaan rauhanliike ja sen toimintatavat myös Suomen uus-uus liikkeet, kuten eläinoikeusliike, erotuvat kansainvälisistä esikuvistaan. Kun della Porta näkee uus-uus liikkeet ja niiden toimintatavat verrattain maltillisina aikana, jolloin protestiluontoisesta poliittisesta toiminnasta on tullut arkipäiväistä ja hyväksyttyä, Lappalaisen mielestä eläinoikeusliike

edustaa uudenlaista liikehdintää, jonka toimintatyyliä luonnehtii ennakoimattomuus. Suomen julkisuudessa eläinoikeusliike on profiloitunut pitkälle liikkeen ns. laittoman siiven sabotaasi-iskujen kautta: Sabotaasin uhasta on eläinliikeaktivisti Joni Purmosen sanojen mukaan tullut ”erottamaton osa eläinteollisuutta nyt ja tulevaisuudessa”.

Politiikan ja talouden välistä suhdetta ja ”uudenlaista politiikkaa” käsittelee myös Taina Riskin artikkeli *Naisten vuoksi -verkosto ja politiikan muutos – pelinavaus uuteen poliittiseen kulttuuriin*. Naisten vuoksi -verkosto näyttää täyttävän della Portan ja Lappalaisen 1990-luvun uusille liikkeille asettamat kriteerit sekä toimintatavoiltaan että sanomaltaan. Se on perinteiset poliittiset jaot ylittävä ja vallitsevan poliittisen diskursusin kyseenalaistava, löyhä ja verkostomainen yhteenliittymänä, jonka moninaisia toimintatapoja yhdistää vaihtoehtoisen ’totuuden’ tuottaminen.

1990-luvun naisliikettä, jonka osana kirjoittaja Naisten vuoksi -verkoston näkee, ja toisaalta eläinoikeusliikettä yhdistää myös yhteiskuntakritiikki, jota voisi nimittää talouden ylivallan vastustamiseksi. Eläinten hyöty- ja tehokäyttö ilmentää talouskeskeisen yhteiskunnan arvomaailmaa, jossa ”kaiken arvo ja hyvyys mitataan rahassa” (Purmonen 1998, ks. Lappalainen tässä numerossa). Naisten vuoksi -verkoston mukaan politiikasta on tullut ”taloudellisten arvojen toteuttamista mahdollisimman tehokkaasti”. Riskin tutkimuksen mukaan naisverkostossa arvostellaan myös talousehtoisen poliittisen keskustelun taustalla olevaa tieteellistä ajattelua ja filosofisia sitoumuksia, jotka nojaavat (”mieskeskeisiin ja -ehtoiisiin”) taloustieteisiin ja teknisiin tieteisiin.

*

Näiden analyysien perusteella on helpompi ymmärtää, miksi näennäisesti hyvin erilaisista lähtökohdista ja ongelmanasetteluista syntyneet uus-uus liikkeet ovat löytäneet toisensa ainakin ylikansallisella areenalla. Kansalaisjärjestöjen antikapitalistiset tai globalisaation vastaiset mielenosoitukset näyttävät muodostuvan osaksi maailmantaloutta ja ylikansallisia talouspoliittisia ratkaisuja koskevien kansainvälisten kokousten rekvisiittaa. Kyse on liikehdinnästä, joka pyrkii muodostamaan poliittista vastavoimaa monikansallisten yritysten kontrolli- ja sääätelypyrkimyksille, jotka, uusliberalistista globalisaatiota vastustavien liikkeiden mukaan, eivät rajoitu vain talouselämän rakenteisiin, vaan asettavat rajat myös kansallisen politiikan toimivallalle.

*

Keskustelua liikkeiden edustaman kansalaisaktiivisuuden ja perinteisen edustuksellisen demokratian välisistä suhteista syntyi marraskuun lopulla myös *Aamulehdessä*, joka tarttui aiheeseen kunnallisvaalien alhaisen äänestysprosentin innoittamana. *Aamulehden* etusivulla julistettiin, että ”puoluevetoinen demokratia on ajautunut kriisiin” ja että ”kuusi eri alojen tutkijaa on sitä mieltä, että vaalit eivät enää nyky-yhteiskunnassa riitä kansalaisten vaikutuskanaviksi” (*Aamulehti* 26.11.2000). Lieneekö otsikoinnin tiukuuteen vaikuttanut myös se, että viisi lehteen haastattelusta kuudesta tutkijasta oli ydinvoimaa koskevan kansanäänestyksen kannalla?

Haastateltujen mielestä ”talous on saanut liikaa valtaa” – johon Tapio Kuure lisää, että ”talous ja teknologia eivät hallitse menoa, vaan meno on hallitsematonta”. Kuure myös vaatii politiikkaan lisää *groovea*. Kiintoisaksi keskustelu äityi, kun samaisen lehden päätoimittaja, Matti Apunen, kommentoi tutkijahaastatteluja pari päivää myöhemmin ilmestyneessä kolumnissaan, jonka otsikko oli – *Anteeksi, mutta mitä on groove?* (*Aamulehti* 28.11.2000.)

Apusen mukaan ”tutkijoista on tullut entistä taitavampia kuvaamaan ongelmia. Heiltä putoilee huolettomia ilmauksia tyyliin ’patudemokratia’. Ne naurattavat kansaa ja

antavat lausujastaan kuvan letkeänä, nykyaikaisena ihmisenä.” Hänen mielestään tällainen lähestymistapa on populistinen. Sen tunnusmerkkeinä ovat ”vahvat yleistyksset, jyrkät tuomiot ja vaihtoehtojen niukkuus”. Populismin sijaan hän olisi toivonut tutkijoilta ”kerrankin näkemystä siitä, mitä se (puoluedemokratia) voisi olla”. Kirjoituksensa loppuksi Apunen toteaa: ”Valtaa ei voi varastaa. Sitä käyttävät ne, jotka kykenevät tekemään päätöksiä.”

*

Tästä keskustelusta tulee mieleen eräs suomalaisen politiikan tutkimuksen ajankohdainen ongelma, johon viitattiin *Politiikka*-lehden edellisessä numerossa (3/2000). Professori David Arter (Nordic Policy Studies Centre, University of Aberdeen) totesi, että huolimatta uuden perustuslain tuomista muutoksista, eduskuntaa ja yleensä parlamentin muuttuvaa roolia koskeva tutkimus loistaa Suomessa poissaolollaan. Samaan asiaan puuttui pääkirjoituksessa myös professori Vilho Harle, joka peräänkuulutti Suomen poliittista järjestelmää ja sen muutostrendejä koskevan laajan tutkimusohjelman rakentamista, johon kontekstiin hän sijoitti myös kansalaisaktivismiin kohdistuvan tutkimuksen.

JAANA KUUSIPALO